

Saara Tynys, Heikki Eeronheimo & Jari Ilmonen

Metsähallituksen vastuulajien tila ja suojelutaso vuonna 2006

Lapinkaura

Trisetum subalpestre (Hartm.) Neuman

- Luonnonsuojeluasetus: rauhoitettu
- Luontodirektiivi: liitteiden II ja IV laji
- Uhanalaisuusluokka vuonna 2000: NT, silmälläpidettävä; Suomen vastuulaji
- **Suojelutason kokonaisarvio vuonna 2006: suotuisa**

Kuva: Heikki Eeronheimo

Levinneisyysalue ja esiintyminen

Lapinkauran levinneisyysalueen pinta-ala on yhteensä 2 066 km². Pinta-ala on määritetty olemassa olevien, toisistaan korkeintaan 50 km:n etäisyydellä sijaitsevien 10x10 km:n esiintymisruutujen muodostamana alueena. Suomessa lajin esiintymiä tunnetaan varmuudella vain kahden suuren joen, Könkämäenon ja Lätäsenon, varrelta Enontekiöllä. Laji tunnetaan yhteensä kymmenestä 10x10 km:n ruudusta, joista on havaintoja vuoden 1990 jälkeen (kuva 1).

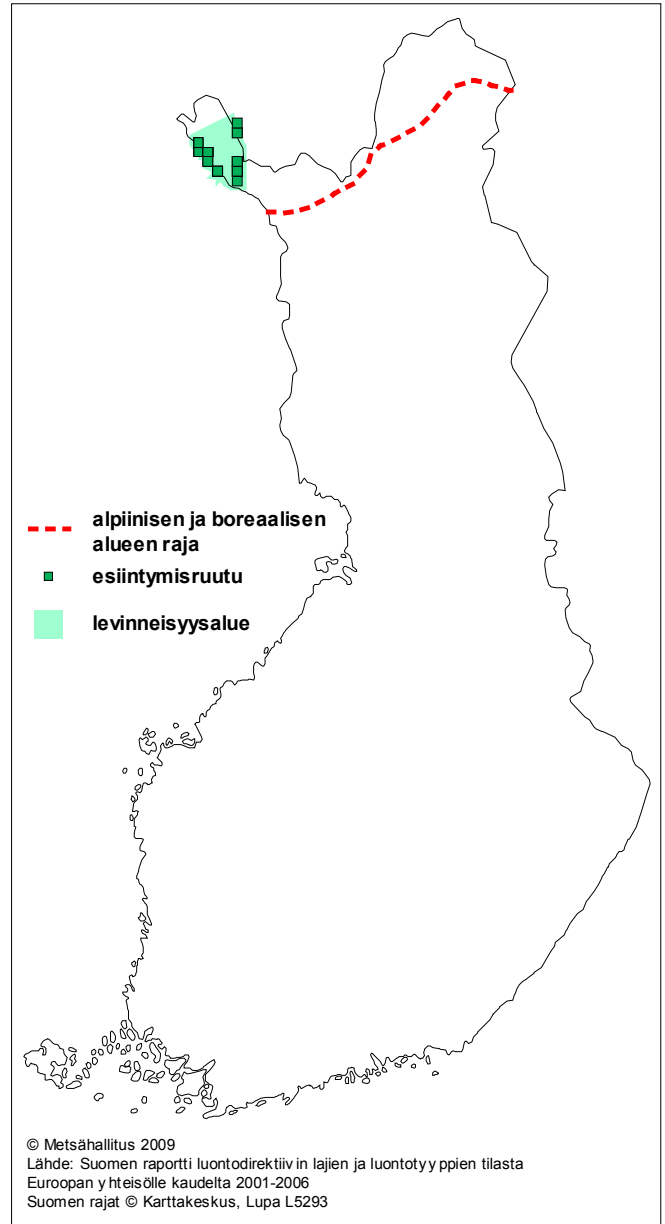
Näiden lisäksi kahdeksasta ruudusta (44 %) on epävarmoja tai epätarkkoja havaintoja, näistä kuudella ruudulla olisi vaikutusta nykyiseen levinneisyysalueeseen. On epävarmaa, onko lapinkauran levinneisyys pienentynyt Könkämäenon tunnetun levinneisyysalueen ääripäisä joen ala- ja yläjuoksulla. Näiden vaikutus levinneisyysalueeseen voi olla laskutavasta riippuen noin 1 400 km². Poroenolta lajia voisi löytyä lisää aina Porojärville asti. Väre (1997) ja Ryttyrin ym. (2001) mukaan Maunun kylässä sijainneen esiintymän tiedetään hävinneen. Paikka on raivattu maataloudelle (Väre 1997) ja häviäminen lienee tapahtunut ennen 1980-lukua. Ruutu on Suomen historiallisen levinneisyysalueen eteläisin. Lajia kuitenkin kasvaa Maunun kylällä Ruotsin puolella (Ståhl 2007) ja on mahdollista, että lajia voisi löytyä tällä kohtaa edelleen myös Suomen puolelta.

Lapinkauran levinneisyysalueen kehityssuunta on arvioitu vakaaksi tarkastelujaksolla 1980–2006. Lajin levinneisyysalueen luonnossa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia yhden kasvupaikan todennetusta häviämisestä huolimatta. Könkämäenon vesistö on valjastamaton ja jokivarret ovat pysyneet luonnontilaisina. Mahdolliset uudet havainnot Poroenolta laajentaisivat levinneisyysaluetta. Lajin levinneisyys tunnetaan kohtalaisesti.

Lapinkauran levinneisyysalueen tila on arvioitu suotuisaksi. Levinneisyysalueessa ei ole todettu pienentymistä, mutta tiedon puutteiden vuoksi täyttä varmuutta asiasta ei kuitenkaan ole.

Populaatiokoko

Tietoa kukkivien korsien ja kukallisten mättäiden määrästä on käytettävissä 25 havaintopaikalta (86 % olemassa olevista havaintopaikoista). Näiltä paikoilta on laskettu yhteensä 1 327 kukkivaa kortta. Tutkittujen paikkojen keskiarvo on 53 ja mediaani 26. Jakauman vinouden vuoksi mediaani on keskiarvoa käyttökelpoisempi keskiluku, ja kun sitä käytetään puuttuville paikoille, saadaan kukkivien korsien määräksi 1 431. Käyttämällä kukkivien korsien määrän jakauman ensimmäistä neljänestä (8) ja kolmatta neljänestä (55) saadaan minimiarvioksi

Kuva 1. Lapinkauran levinneisyys.

1 359 ja maksimiarvioksi 1 547. Näiden laskelmien pohjalta asiantuntija-arvio kukkivien korsien määrästä on 1 400 (taulukko 1) ja vaihteluväli 1 300–1 600 kortta.

Kukkivien korsien laskutapa soveltaen on saatu myös kukallisten mättäiden arvioksi noin 670 (mediaani 14) ja vaihteluväliksi 610–720 (neljännekset 5 ja 26). Kasvus-

Taulukko 1. Lapinkauran populaatiokoko.

	Suomessa yhteensä	Boreaalisealla alueella	Alpiinisella alueella
Kukkuvia korsia	1 400	–	1 400
Kukallisia mättäitä	670	–	670
Havaintopaikkoja	29	–	29
1x1 km -ruutuja	20	–	20

tojen pinta-alaa ei ole mitattu yhtenäisesti eikä kokonaispinta-alaa ole arvioitu. Ympäristöhallinnon Eliölajitietojärjestelmässä oli 2.1.2007 mennessä tiedot 29 olemassa olevaksi arvioidusta havaintopaikasta 20:stä 1x1 km:n ruudusta. Könkämäenolla kesällä 2007 tehdyissä täydennysinventoinneissa löydettiin neljä uutta lapinkauran havaintopaikkaa neljästä uudesta km²-ruudusta.

Lapinkauran populaation kehityssuunta on arvioitu vakaaksi tarkastelujaksolla 1980–2006 yhden kasvupaikan todennetusta häviämisestä huolimatta. Populaation kehityssuuntaa on tässä vaiheessa mahdollista arvioida vain havaintopaikkojen määrän kehityksenä.

Lajin populaatiokokoo tunnetaan kohtalaisesti. Yhteensä 12 havaintopaikan (29 %) tila on epävarma tai epätarkka, ja tarkempia populaatiomittauksia on tehty 25 havaintopaikalla, mikä on 59 % kaikista havaintopaikoista (42 kpl). Kukkivien korsien määrä on laskettavissa kohtuullisen luotettavasti, mutta lajin tunnistaminen ja havaitseminen saattaa olla vaikeaa.

Lapinkauran populaation tila on arvioitu suotuisaksi. Lajilla on useita havaintopaikkoja kahden joen varrella. Esiintymät ovat kohtuullisen pieniä, mutta tämä lienee lajin luonteeseen kuuluvaa. Tarkempia seurantatietoja ei ole käytettävissä. Populaatioiden toiminnassa ja rakenteessa ei ole pääteltävissä ongelmia.

Lajin elinympäristöt

Lapinkaura esiintyy jokivarsilla koskien ja nivojen rantakallioilla ja kivikkorannoilla. Laji esiintyy tyypillisesti tulvavaikutteisessa rantavyöhykkeessä, jossa on kovapohjaista kivikkoniittyä ja pajukkoa (Tynys 2006). Esiintymät näyttävät keskittyvän koskipaikkoihin, joissa jään ja tulvan vaikutus on voimakkaimmillaan. Kasvupaikat ovat yleensä ohuthumuksisia ja kasvillisuus matalaa (Jäkäläniemi 2002). Lajia ei kasva saraikkorannoilla eikä kovin tiheissä pajukoissa, joissa valoa on niukasti. Soistuneet rannat, joilla on suursaroja ja paksultti rahkasammalta, eivät sovi lajille. Lapinkaura kasvaa yleensä avoimen kivikkoniityn takana olevassa tulvavaikutteisessa niitty-pajukkovyöhykkeessä, pajupuskien välisissä niitty-laikuissa tai pajujen alla. Ne voivat kasvaa myös laakeiden kivien päällä harvakasvuisilla kohdilla tai paljaiden kivipoteroiden ja -uomien reunamilla, joita tulvavesi huuhtoo korkean veden aikana. Koskien partailla lapinkaura kasvaa paljaalla rantakalliolla, joskus rantaniityn tai pajukkovyöhykkeen takana rantasoraikoilla tai rantatörmien viettävillä, moreenipohjaisilla yläreunoilla. Seurallaislajisto kallio-, kivikko- ja soraikkoesiintymillä on harvaa ja matalakasvuista, mutta niitty-pajukkovyöhykkeessä hyvinkin tiheää ja korkeakasvuista.

Lapinkauran elinympäristön pinta-alaa on arvioitu sen esiintymätietojen perusteella. Ne havaintopisteet, joiden välimatka ei ylittänyt 50 metriä, yhdistettiin viivalla. Näin muodostui yhteensä 13 erillistä kohdetta kaikkiaan 17 havaintopaikasta (60 % olemassa olevista havaintopaikoista). Kohteiden yhteenlaskettu pituus oli 1 070 m. Lapinkaurat kasvavat jokivarressa kaistaleella, jonka leveys on keskimäärin viisi metriä. Suojavyöhykkeineen laskennallisena leveytenä lapinkauran asutulle elinympäristölle on käytetty kymmentä metriä. Elinympäristön kokonaispinta-ala laskettiin kertomalla kohteiden yhteispituus elinympäristön laskennallisella leveydellä, jolloin laskennassa käytettyjen havaintopaikkojen pinta-alaksi saatiin 1,07 ha. Kaikkiin olemassa oleviin havaintopaikkoihin suhteutettuna saadaan lajin elinympäristön pinta-alan arvioksi 1,8 ha eli noin 0,02 km².

Lajin elinympäristön pinta-alan kehityssuunta on arvioitu vakaaksi tarkastelujaksolla 1980–2006. Kehityssuunnasta ei ole seurantatietoa, mutta sitä voidaan pitää vakaana, koska lapinkauran elinympäristöissä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Lajin elinympäristön tila tunnetaan kohtalaisesti.

Lapinkauran elinympäristön tila on arvioitu suotuisaksi, sillä sen levinneisyysalueen jokivarret ovat pysyneet luonnontilaisina.

Lajiin vaikuttaneet ja vaikuttavat tekijät sekä tulevaisuuden ennuste

Historiallisia lapinkauran esiintymiin haitallisesti vaikuttaneita tekijöitä ei ole tiedossa. Könkämäeno ja Lätäseno ovat luonnontilaisia jokia, eivätkä jokivarsien kasvupaikat ole muuttuneet merkittävästi ihmistoiminnan vaikutuksesta joitakin kylien liepeillä olevia rantaniittyjä tai asuinalueita lukuun ottamatta. Ilmeisesti umpeenkasvua on tapahtunut jonkin verran, mutta sen vaikutukset eivät liene olleet merkittäviä.

Könkämäeno ja Lätäseno tulevat pysymään luonnontilaisina seuraavina vuosikymmeninäkin, eikä ihmisen toiminnassa jokivarsissa liene odotettavissa merkittäviä muutoksia. Joillakin pienillä esiintymillä voivat äkilliset, luontaiseen jokidynamiikkaan liittyvät tekijät, kuten maanvyörymät, hävittää kasvustot. Rakentaminen Könkämäenolla saattaa lisääntyä jonkin verran, retkeily ja kalastus pysyvät nykyisellä tasolla. Lapinkauran kasvupaikoilla voi tapahtua jonkin verran umpeenkasvua, toisaalta luontainen tulvavaikutus ja eroosio jokipenkoilla sekä ihmisten liikkuminen rannoilla edesauttavat elinympäristöjen pysymistä avoimina. Monilla esiintymillä lapinkauraa kasvaa aivan polkujen reunoilla (Jäkäläniemi 2002, Tynys 2006), ja lapinkauran siemeniä kulkeutuu

Taulukko 2. Lapinkauran olemassa olevien havaintopaikkojen jakautuminen suojelualueille (sis. erämaa-alueet), suojeluohjelma-alueille ja niiden ulkopuolelle sekä Metsähallituksen alueille. Lähde: ympäristöhallinnon Eliölajit-tietojärjestelmä 2.1.2007.

Omistaja	Natura	Luonnon-suojelualue	Luonnon-suojeluohjelma	Naturan tuoma lisäys	Suojelu yhteensä	Ei suojeltu	Kaikki yhteensä
Mh	10	10	–	–	10	17	27
muu	–	–	–	–	–	2	2
Yhteensä	10	10	–	–	10	19	29

ihmisten ja eläinten mukana uusille paikoille. Pieniä populaatioita, etenkin kallioilla, voi uhata ihmisten aiheuttama tallaus ja muu kulutus, mahdollisesti myös tulenko ja roskaaminen. Veneenlaskupaikkojen ja teiden rakentaminen sekä mökkeilyyn liittyvät häiriöt voivat hävittää pieniä populaatioita paikallisesti. Pääosalla esiintymistä edellä mainitut uhkatekijät ovat todennäköisesti kuitenkin merkityksettömiä.

Lapinkauran tulevaisuuden ennusteen arvioidaan olevan suotuisa. Lajiin ei kohdistu merkittäviä uhkatekijöitä, ja kasvupaikat ovat pääosin luonnontilaisia.

Suojelutilanne ja hoitotoimet

Kaikkiaan 34 % lapinkauran havaintopaikoista on suojeltu (taulukko 2). Kaikki suojelukohteiden ulkopuolella olevat paikat ovat Könkämäenon varrella, joka on suojeltu voimalaitosrakentamiselta. Koko Könkämäenon vesialue on Natura-aluetta.

Lajin kasvupaikoilla ei ole tehty hoitotoimia.

Suojelu-, hoito- ja tiedonkeruutarve

Jotkut pienet suojelemattomat Könkämäenon esiintymät saattavat olla uhattuina rakentamisen vuoksi. Kukallisten korsien ja mättäiden määrä näissä populaatioissa on niin pieni, että häviämiskriisi on suuri. Yksityisiä maanomistajia olisi tiedotettava esiintymistä ja neuvoteltava heidän kanssaan tarvittavista esiintymien suojelun vaatimista toimenpiteistä, kuten erilaisten rakennelmien ja veneenpitopaikkojen sijoittelusta.

Lajin kasvupaikoilla ei ole hoitotarpeita. Lapinkauran kaikki vanhat esiintymät jokivarsilla tulisi tarkistaa lähivuosina. Myös muut lajille soveliaat elinympäristöt Könkämä- ja Lätäsenolla tulisi kartoittaa. Kartoitustyötä on jatkettu vuonna 2007.

Seurantatarve voidaan määrittää vasta sitten, kun kaikki vanhat esiintymät on tarkistettu. Ainakin muutamia pieniä sekä ihmistoiminnan uhkaamia esiintymiä tulisi seurata. Seurantatarve määritellään myöhemmin laadittavassa seurantaohjelmassa.

Kirjallisuutta

Jäkäläniemi, A. 2002: Lapinkauran (*Trisetum subalpestre*) kartoitus Könkämäenolla 2002. – Maastoraportti, Metsähallitus, Inari. 13 s. + 6 liitekarttaa.

Keränen, S. 2001: Lapinkauran (*Trisetum subalpestre*) esiintymien kartoitus Lätäsenolla 15.–18.8.2001. – Maastoraportti, Metsähallitus, Ylä-Lapin luontopalvelut, Inari. 2 s. + 6 liitekarttaa.

Ryttäri, T., Rautiainen, V.-P., Kemppainen, E. & Alanen, A. 2001: Putkilokasvit. – Teoksessa: Ilmonen, J., Ryttäri, T. & Alanen, A. (toim.), Luontodirektiivin kasvit ja selkärangattomat eläimet, Suomen Natura 2000 -ehdotuksen luonnontieteellinen arviointi. Suomen ympäristö 510: 17–71.

Ståhl, P. 2006: Inventering av venhavre (*Trisetum subalpestre*) 2006 – Inventeringsrapport, Lst i Norrbotten. 8 s.

Tynys, S. & Eeronheimo, H. 2007: Lajien suojelutason raportointi EU:lle 2007 & Metsähallituksen vastuulajien tila 2006 -arviointi. Lapinkaura. – Julkaisematon raportti (asianumero 4915/41/2007), Metsähallitus, Vantaa, 21.12.2007. 17 s.

Tynys, S. & Riikonen, T. 2009: Lapinkauran (*Trisetum subalpestre* (Hartm.)) inventoinnit Könkämäenolla ja Lätäsenolla 2006. – Maastoraportti 20.9.2006, päivitetty 19.1.2009, Metsähallitus, Lapin luontopalvelut, Ivalo. 46 s.

Väre, H. 1997: Lapinkaura – venhavre. – Teoksessa: Ryttäri, T. & Kettunen T. (toim.), Uhanalaiset kasvit. Suomen ympäristökeskus ja Kirjayhtymä, Helsinki. S. 261.

Metsähallituksen vastuulajien tilan ja suojelutason arviointi on tehty luontodirektiivin vuosia 2001–2006 koskevan raportoinnin yhteydessä. Suojelutaso ja sen osatekijät (levinneisyysalue, populaatio, lajin elinympäristö, ennuste lajin tulevaisuudesta) arvioitiin luokituksella suotuisa–epäsuotuisa riittämätön–epäsuotuisa huono. Saara Tynys ja Heikki Eeronheimo ovat vastanneet arvioinnista. Eija Kemppainen ja Katariina Mäkelä osallistuivat arvioinnin tekemiseen. Jari Ilmonen on toimittanut tämän lomakkeen arviointimateriaalin pohjalta.

Suomen raportti EU:n komissiolle luontodirektiivin toimeenpanosta kaudelta 2001–2006 on osoitteessa: www.ymparisto.fi > Luonnonsuojelu > Suojeluohjelmat ja ... > Natura 2000 -verkosto > Raportti luontodirektiivin toimeenpanosta Suomessa 2001–2006

Luontodirektiivin raportoinnin laji- ja luontotyypikohtaiset arvioinnit ja niiden yhteenvedot eri luonnonmaantieteellisiltä alueilta kaikissa EU-maissa ovat osoitteessa: <http://biodiversity.eionet.europa.eu/article17>

Suosittelava viittaus: Tynys, S., Eeronheimo, H. & Ilmonen, J. 2009: Metsähallituksen vastuulajien tila ja suojelutaso vuonna 2006. Lapinkaura – *Trisetum subalpestre* (Hartm.) Neuman. – Tietolomake, lajit. Metsähallitus, 5 s. <http://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/lapinkaura_2006.pdf>

Ulkoasu ja taitto Marianne Katainen, kansikuva ja kartta Heikki Eeronheimo

© Metsähallitus 2009